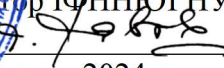

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ТА ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор ІФННЮІ НУ «ОЮА»

проф. Роман САВЧУК

2 вересня 2024 р.

ПРОГРАМА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ

ПОЛІТОЛОГІЯ

ОК 10

рівень вищої освіти
ступінь вищої освіти
галузь знань
спеціальність
освітня програма

перший (бакалаврський)
бакалавр
08 Право
081 Право
Право

Розробник програми: **канд. політичних наук, доц. Данько-Сліпцова Анна Анатоліївна**

Затверджено на засіданні кафедри кримінального процесу та криміналістики (протокол № 1 від 30.08.2024 р.)

В.о.завідувача кафедри загальноправових
та гуманітарних дисциплін

Лілія КОРИТКО

Начальник навчального відділу

Ірина ЯЦКІВ

Гарант освітньої програми

Роман САВЧУК

Науково-методична рада (протокол № 1 від 02.09 2024 р.)

Голова науково-методичної
ради

Олег БЕЗНОСЮК

Заступник директора

Олег БЕЗНОСЮК

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1.1. Анотація

«Політологія» є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми. Вивчається як нормативна навчальна дисципліна циклу загальної підготовки для забезпечення загальних компетентностей та набуття універсальних фахових знань та навичок правника першого освітнього рівня.

Метою викладання навчальної дисципліни «Політологія» є сприяння процесу політичної соціалізації студентів-юристів, формування в них уявлень про політику, державу, державну владу, політичних суб'єктів, політичного процесу, політичну діяльність і політичні стосунки, політичну культуру і психологію, розвиток світової політичної думки. Освоєння курсу дасть можливість студентам отримати уявлення щодо функціонування держави, органів влади, політичних партій, груп інтересів, політичної еліти, громадянського суспільства і, аналізуючи їх взаємовідносини, зрозуміти причини та наслідки рішень, які приймаються, у сфері внутрішньої та зовнішньої політики. Курс дисципліни передбачає в ході лекцій, семінарських занять обговорення ключових акторів політичного процесу, дискусійних наукових проблем, вивчення джерел політичної думки і політичної практики.

1.2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни «Політологія» – отримати уявлення щодо функціонування держави, органів влади, політичних партій, груп інтересів, політичної еліти, громадянського суспільства і, аналізуючи їх взаємовідносини, зрозуміти причини та наслідки рішень, які приймаються, у сфері внутрішньої та зовнішньої політики; формування у студентів уявлень про систематичне порівняння політичних практик в різних країнах, розуміння і пояснення їх, а також формування на цій основі теоретико-методологічної культури аналізу політичних явищ та процесів. Після освоєння курсу студент може самостійно виділяти сутність та ознаки політичної влади, суб'єктів політики, політичних систем, основних прав громадян в різних культурних середовищах.

Завданням курсу є: ознайомити студентів з теорією та методологією політології; проаналізувати основні етапи становлення політичної думки світу; проінтерпретувати теоретичні уявлення про політичну сферу як сукупність інститутів і впорядкованих відносин; поінформувати студентів з науковими підходами стосовно аналізу сучасних проблем політичного життя; ознайомити студентів із різними типами сучасних держав, видами політичних партій, виборів, постатями політичних лідерів тощо; прищепити навички самостійного аналізу політичних процесів, навчити студентів тлумачити причинно-наслідкові зв'язки у політиці

3. ТЕМАТИЧНИЙ ВИКЛАД ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Історія виникнення, предмет та структура науки про політику. Політологія як наука та навчальна дисципліна

Історія виникнення, предмет та структура науки про політику. Політологія як наука та навчальна дисципліна.

Предмет дисципліни «Політологія», категоріальний апарат, методологічні підходи, етапи вивчення.

Теоретичні та емпіричні методи досліджень соціально-політичних процесів.

Моделі соціального та політичного розвитку.

Тема 2. Політика як соціальне явище та специфічна діяльність

Термін «політика» та його походження (давньогрецькі: «polis» – місто-державна, «politike» – мистецтво управляти державою, «politea» – конституція; англomовні терміни: «polity» – форма політики, тобто її організаційна структура, інститути, які надають стійкість, стабільність політиці та дозволяють регулювати політичну поведінку (державна, партії, групи інтересів, закони, політичні норми), «polisy» – зміст політики (проблеми, цілі, цінності політики, мотиви і механізми прийняття політичних рішень); «politics» – політичний процес (у ньому відбивається складний, суперечливий характер політичної діяльності та політичних відносин суб'єктів політики).

Суб'єкти політики: соціальні – індивід, мала група, великі професійні групи, нація, клас, еліта, інші; інституційні – президент, парламент, уряд, ЗМІ, групи інтересів, масові рухи, профспілки, партії та інші.

Різноманітність підходів до розуміння сутності політики як соціального явища.

Рівні функціонування політики. Мегарівень (в межах людської цивілізації). Макрорівень (в межах держави). Мікрорівень (на рівні партій, організацій).

Структурні елементи політики (суб'єкти, політична діяльність, політичні відносини, політична організація, політичні інститути та їх роль як центрів управління й регулювання, політична свідомість).

Типи політики (внутрішня – регулювання державних відносин у суспільстві; зовнішня – забезпечення безпеки держави і створення сприятливих умов для здійснення внутрішньої політики).

Політика і мораль: спільне і відмінне. Моральні цінності в політиці (справедливість, свобода, соціальна рівність, братерство, ненасильство і любов, толерантність). Моральні дилеми в політиці. Моральні чесноти (мудрість, мужність, скромність, чесність, тактовність, співчуття) і політика.

Політика і релігія: взаємодія, впливи, обмеження. Суб'єкти політики в царині релігії. Релігійні та політичні відносини. Релігійна і політична діяльність. Релігізація політики і політизація релігії. Релігійна політика в Україні. Релігія і міжнародна політика. Релігія і політика миру.

Тема 3. Політична влада та соціальне управління

Сутність і походження феномену влади. Влада як регулятор життєдіяльності суспільства. Концептуальні підходи до проблеми політичної влади: нормативно-формалістична концепція; органістична і елітна теорія влади; індивідуалістично-соціологічна концепція; суб'єктивно-психологічна концепція й інструменталістський підхід до розуміння влади; марксистська концепція влади; реляціоністська теорія влади. Анархізм.

Визначення поняття «влада» у широкому розумінні. Категорія «суспільна влада». Норми та санкції як атрибути суспільної влади. Зміст поняття «політична влада».

Політичне панування як джерело влади. Співвідношення політичної і державної влади. Сутність категорії «державна влада».

Ознаки державної влади. Політико-територіальний принцип функціонування державної влади. Суверенітет державної влади. Ресурси і потреби у політичній владі. Суб'єкт і об'єкт політичної влади. Джерела і носії влади. Первинні та вторинні суб'єкти влади. Функції політичної влади.

Форми, види та механізм політичної влади. Традиційні та нові форми політичної влади: монархія, аристократія, демократія, тиранія, олігархія, охлократія, тимократія, теократія, технократія, партократія, бюрократія, елітократія. Методи здійснення влади.

Легітимність політичної влади. Поняття легітимності влади. Особливості співвідношення легітимності та законності. Основні джерела легітимності влади. Процес легітимації та його підстави. Криза легітимності. Шляхи і засоби виходу з кризи правочинності політичної влади.

Теорія і практика розподілу влади у суспільстві. Еволюція, становлення та зміст концепції поділу влади. Система «стримувань і противаг». Три гілки влади. Централізація та децентралізація політичної влади. Делегування влади. Концепція «дифузії влади». Конституційні положення функціонування політичної влади в Україні та шляхи її подальшої демократизації.

Тема 4. Політична діяльність і політичні відносини

Поняття, зміст, типологія політичної діяльності. Політична участь та політичне функціонування як структурні компоненти політичної діяльності.

Політичні відносини: типологія, форми та функції. Громадсько-політичний діяч, професійний політик, політичний лідер.

Рівні політичної діяльності. Елітарний рівень, рівень масової участі.

Політична діяльність: інноваційна, стабілізуюча, консервуюча, реставраційна. Політична демонстрація, маніфестація, мітинг.

Суб'єкти та об'єкти політичної діяльності.

Тема 5. Політична система суспільства

Місце і роль політичної системи в життєдіяльності суспільства. Політична система в її взаємодії з економічною, правовою, духовною та соціально-класовою структурами суспільства.

Особливості політичної системи. Сутність категорій «система» та «політична система». Класичні концепції про політичні системи (Д. Істон, Г. Алмонд, К. Дойч, Т. Парсонс).

Структура і функції політичної системи. Поняття «політична структура». Призначення політичної структури. Г. Алмонд про політичну структуру. Складові елементи політичної структури та їх загальна характеристика.

Структурні рівні політичної системи. Поняття «функції політичної системи». Основні функції політичної системи. Динамічність і перманентність функцій політичної системи. Координація і субординація функцій.

Типи політичних систем. Класифікації Платона й Аристотеля. Критерії типологізації. Типологізації політичних систем Г. Алмонда, Ч. Ендрейна, Ж. Блонделя, Дж. Коулмена.

Особливості формування політичної системи в Україні. Політична система сучасної України.

Тема 6. Демократія як спосіб і форма організації суспільно-політичного життя

Етимологічне визначення демократії. Багатовимірність терміна «демократія». Демократія як суспільний ідеал. Демократія як політичний режим. Демократія як форма функціонування організації (процедурний аспект). Демократія як соціальний і політичний рух за народовладдя. Межі демократії: негативні наслідки через зловживання нею.

Нормативний та емпіричний підходи до трактування демократії. Зв'язок нормативних та емпіричних дефініцій демократії.

Витоки та генезис ідей демократії в історії людства. Первіснообщинна демократія, її сутність та специфічні особливості. Антична модель демократії (Афіни часів Перікла). Мислителі Стародавньої Греції про позитивні та негативні риси античної демократії.

Становлення і розвиток інститутів демократії в епоху Середньовіччя. Витоки парламентаризму (англійський парламент, Генеральні штати у Франції, кортеси в Іспанії). Характерні особливості функціонування перших парламентів (представництво, накази виборців).

Теоретичне обґрунтування основних принципів демократії мислителями епохи Нового часу. Г. Гроцій про «природні права людини» та «суспільний договір». Теорія розподілу влади (Дж. Локк, Ш. Монтеск'є). Ж.-Ж. Руссо про народний суверенітет. «Категоричний імператив» І. Канта та його ідеї про правову державу. Вчення Г. Гегеля про громадянське суспільство.

Емпіричні моделі демократії. Елітарна теорія демократії як ревізія основних постулатів класичної теорії демократії. Г. Моска та Р. Міхельс про демократію. «Залізний закон олігархії» Р. Міхельса. Теорія елітарної

демократії Й. Шумпетера. Критика Й. Шумпетером класичної теорії демократії.

Плюралістична теорія демократії. Витоки плюралістичної теорії. Дж. Медісон про наявність різних груп інтересів у суспільстві. А. Бентлі – фундатор ідей плюралістичної демократії («Процес державного управління. Вивчення суспільних тисків» (1908).

Процес демократизації, сутність, загальна характеристика та його просторово-часові виміри. Демократизація як загальна тенденція розвитку цивілізації.

Теоретико-методологічні підходи до трактування процесу демократизації. «Кінець історії» Ф. Фукуяма. Концепція «третьої хвилі демократизації» С. Гантінгтона («Третя хвиля. Демократизація в кінці XX ст.» (1991). Характеристика трьох хвиль демократизації та реверсивних (відкатних) хвиль. Передумови та причини третьої хвилі демократизації.

Перехід до демократії. Типи переходів: революція зверху, реформа знизу, соціальна революція, консервативна реформа, реформа через компроміси та інші.

Складові процесу консолідації демократії: мобілізація громадянського суспільства, розвиток відносно стабільної партійної системи та ін.

Проблеми консолідації демократії: контекстуальні (пов'язані з природою суспільства) та системні (пов'язані з природою влади в авторитарних системах).

Тема 7. Держава – основний інститут політичної системи суспільства

Категорія «держава» в політичній науці. Різноманітність концептуальних підходів до визначення держави, її сутності і місця у політичній системі суспільства, взаємин з іншими суб'єктами політичної системи. Асоціація, що міститься на окремій території та об'єднує членів суспільства. Відносини між громадянами та органами держави. Адміністративні органи влади та правові норми, що визначають їх функціонування.

Теорії походження держави. Теологічна теорія. Патріархальна теорія. Договірна теорія. Органічна теорія. Психологічна теорія. Теорія насильства. Техніко-економічні теорії (теорія «неолітичної революції», «гідравлічна теорія», марксистська теорія).

Ознаки держави. Суверенітет. Апарат держави. Примус. Право на застосування сили. Право. Територія. Населення.

Функції держави. Внутрішні функції. Економічна функція. Культурно-виховна функція. Соціальна функція. Функція підтримання порядку. Зовнішні функції. Функції оборони і національної безпеки, налагодження міждержавних відносин тощо.

Форми державного правління. Абсолютні монархії. Конституційні монархії. Теократичні монархії. Виборні монархії. Салічна, кастильська та австрійська моделі престолонаслідування. Ознаки парламентської республіки.

Ознаки президентської республіки. Риси змішаної республіканської форми правління.

Форми державного устрою. Ознаки унітарної держави. Централізовані та децентралізовані унітарні держави. Ознаки федеративної держави. Конфедерації. Співтовариство (співдружність). Асоціації (асоційовані держави, федерасі, кондомініуми). Ліги.

Політичний режим як сукупність засобів і методів здійснення влади. Ознаки тоталітаризму. Причини виникнення тоталітаризму. Різновиди тоталітаризму. Більшовизм. Нацизм. Фашизм. Рашизм. Характерні ознаки авторитарного режиму. Різновиди авторитаризму. Теократичні авторитарні режими. Військово-бюрократичні диктатури. Персональні тиранії. Абсолютистські монархії. Неототалітарні режими. Демократичний режим. Передумови становлення демократії. Хвилі демократизації.

Витоки концепції правової держави. Принципи правової держави. Характеристика соціальної держави. Концепція громадянського суспільства. Основні ознаки громадянського суспільства. Становлення і розвиток правової держави та громадянського суспільства в Україні.

Тема 8. Політичні партії та партійні системи

Історичні етапи становлення партій (аристократичні угруповання, партії-клуби, масові партії, всеохоплюючі партії, картельні партії). Соціально-політичні та економічні фактори партогенезу (соціально-класові конфлікти, міжнаціональні суперечності, релігійні мотиви, розвиток представницьких інститутів, всезагальне виборче право, економічне зростання та інші).

Періодизація історії політичних партій за М. Вебером (аристократичні угруповання, партії-клуби, масові партії). Періодизація розвитку партійно-владної взаємодії за Г. Тріпелем (стадія протидії, стадія ігнорування партій, стадія визнання і легалізації партій, стадія конституційно-правової інкорпорації). Концепція «партійної держави» Г. Ляйбхольца. Концепція «всеохоплюючої партії» О. Кірхгаймера. Теорія картельних партій Катца та Дж. Маїра. Теорія «кризи партій» та її критика.

Політичні партії: сутність та основні підходи до класифікації. Основні підходи до визначення сутності партій (класовий, ідеологічний, інституційний, функціональний). Визначення поняття «політична партія» в Законі України «Про політичні партії» 2001 р.

Характерні ознаки партій: устремління до влади, підтримка народу, тривалість існування, наявність організаційної структури, наявність програмної мети.

Функції партій: формування політичної волі народу, участь у виборах, участь в управлінні державою, добір політичних лідерів і еліт, політична соціалізація, функція зв'язку артикуляції та інтеграції соціальних інтересів.

Критерії класифікації партій: ідеологічна орієнтація, місце в ідейно-політичному спектрі, критерій соціальної бази, організаційна структура, цільова орієнтація, характер партійного керівництва, роль партії в політичній системі та інші.

Партійні системи сучасності: сутність і класифікації. Вузьке розуміння партійної системи як сукупності конкуруючих на політичній арені партій. Широке тлумачення партійної системи з огляду на встановлення зв'язків між партіями та державною владою.

Класифікація партійних систем за Дж. Сарторі: однопартійна система, система з домінуючою партією, із партією-гегемоном, двопартійна система, поміркований плюралізм, радикальний плюралізм, атомізована система.

Класифікація партійних систем за Ж. Блонделем: двопартійна, дво- і напівпартійна система, багатопартійна з домінуючою партією та багатопартійна система без домінуючої партії.

Етапи становлення партійної системи України. Класифікація та нормативно-правова основа діяльності політичних партій в Україні.

Етап початкової багатопартійності (кінець 80-х рр. до 1991 р.), основні риси: правове оформлення багатопартійності, створення перших легалізованих партій; ідеологічне протистояння Компартії України і Народного Руху України; поляризований, конфліктний характер міжпартійних відносин.

Етап атомізованої багатопартійності (кінець 1991 р. – початок 1998 р.), основні риси: створення так званих «партій влади», партій фінансово-промислових груп, значна фрагментарність партійної системи, відсутність сталого електорату та стабільних зв'язків з ним; наявність безвідповідальної та антисистемної опозиції; обмежений вплив політичних партій на владу.

Етап формування системи поляризованого плюралізму (1998 – 2002 рр.), основні риси: постійне зростання кількості партій, невиразність ідеологічних засад, слабкість організаційної побудови та соціальної бази партій.

Основні тенденції розвитку партійної системи на сучасному етапі (2008 – 2024 рр.): процес консолідації політичних сил через створення потужних виборчих об'єднань та блоків; посилення регіональної та ідеологічної складової у протистоянні політичних партій; з впровадженням змішаної мажоритарно-пропорційної системи виборів посилився вплив партійної системи на державну політику.

Партійно-політичний спектр України від ультралівих до ультраправих: комуністи, соціалісти, соціал-демократи, прагматики-центристи, ліберали, національні демократи, національні патріоти, українські радикальні націоналісти, російські радикальні націоналісти.

Нормативно-правова основа діяльності політичних партій в Україні: Конституція України (1996 р.), Закон України «Про вибори народних депутатів України» (2004р., 2011 р.), Закон України «Про вибори Президента України» (2009 р.), Закон України «Про об'єднання громадян» (1992 р.), Закон України «Про політичні партії в Україні» (2001 р.).

Діяльність обласних осередків політичних партій на Івано-Франківщині.

Тема 9. Політична еліта та політичне лідерство

Генеza ідей політичного елітизму та проблеми вивчення політичної еліти. Історичні умови та сутність елітизму. Обґрунтування поділу суспільства на «вищих» і «нижчих». Термінологія політичного елітизму. Визначення

політичної еліти. Підходи і критерії. Циркуляція еліт. Методи формування національних еліт.

Проблеми вивчення політичної еліти. Елітологія. Елітознавство. Елітарна політична культура. Перші спроби аналізу феномена політичної еліти.

Основні риси політичної еліти. Перші класичні концепції еліт. Італійська школа. Н. Макіавеллі, Т. Гоббс, Ш. Монтеск'є і А. Токвіль про аристократію. Позиції елітаризму за Ф. Ніцше. Формування політичних концепцій елітарності в XX ст. Теорія В. Парето. «Леви» і «лисиці». Закон «циркуляції еліт». Головні стимули діяльності – «інстинкти». Г. Моска та його типи політичної еліти. Р. Міхельс та його «Залізний закон олігархії». Властивості і параметри політичної еліти. Х. Ортега-і-Гассет, П. Бурд'є («Домінуючий клас»). Фашистські теорії елітарності. М. Бердяєв та його «коефіцієнт еліти». Функціональні теорії еліт (Келлер, Рісман, Штаммер). Ліволіберальні концепції еліт (Ч. Міллс, Р. Мілібанд). Демократичний елітизм (І. Шумпетер, С. Ліпсет, Р. Даль, К. Мангейм). Неоелітизм (Т. Дай, Х. Зіглер).

Елітизм і популізм у контексті розвитку демократії. Еліти в українському політичному житті та політичній думці. Історичний аспект формування політичної еліти в Україні в XI – XIX ст. Обґрунтування явища політичної еліти у спадщині українських політичних мислителів (Г. Сковорода, М. Костомаров, М. Драгоманов). Концепції української елітарності XX ст. (М. Міхновський, В. Винниченко). Вчення про еліту В. Липинського («Листи до братів-хліборобів»). Концепція «Національної аристократії» як фактор національно-державної ідентичності України. Концепція національної еліти Д. Донцова («Дух наших традицій», «Маса і провід», «За який провід», «Кількість чи якість»).

Джерела формування еліти. Прикмети еліти. Ознаки лідера. Еліта робітництва і селянства за М. Хвильовим.

Класифікація еліт. Еліти за формою здійснення влади. Еліти за способом приходу до влади. Еліти за ідеологічними цінностями. Еліти за видами політичної діяльності. Еліти за основними сферами життєдіяльності суспільства.

Основні риси політичної еліти. Легітимні і нелегітимні еліти. Відкриті і закриті еліти. Владна еліта, правляча еліта, контреліта. Види політичної еліти. Функції політичної еліти (стратегічна, комунікативна, інтегративна, організаторська). Якісні характеристики еліти та їх типології.

Основні системи формування політичних еліт. Антрепренерська система. Гільдійна система. Їх позитивні і негативні риси. Джерела формування еліти. Характеристика системи рекрутування еліт. Номенклатурна система фільтрації. Регіональні тенденції вибору шляхів формування політичних еліт. Різногалузева еліта. Соціально-раціональний характер відбору еліт. Соціальне представництво еліти. Зміна політичних еліт у сучасних світових умовах. Структурування політичних еліт у процесі виборчих кампаній.

Сутність і природа політичного лідерства. Лідерство як соціальний феномен. Генеза класичних поглядів на політичне лідерство (Н. Макіавеллі, Т.

Гоббс, Г. Гегель, Т. Карлейль та інші). «Соціологія панування» М. Вебера. Різноманітність визначення політичного лідерства.

Теорії політичного лідерства. Теорія рас (Е. Богардус, Ф. Гальтон, Ю. Дженнінгс та ін.). Ситуаційна теорія (В. Ділл, Р. Согділл, Т. Хілтон, В. Рейтман, А. Голднер та ін.). Психоаналітична теорія та її концепції (З. Фрейд, Г. Лебон та ін.). Г. Лассуелл та його політичний психоаналіз. Теорія послідовників (конституентів). Теорія взаємодії (Дж. Хемвілл, Ф. Фідлер). Мотиваційна теорія лідерства (С. Мітчел, С. Еванс та ін.). Теорія обміну трансакційного аналізу (Дж. Марч, Г. Саймон, Г. Кейлі та ін.). Атрибутивна теорія політичного лідерства. Інтегративна теорія. Особисто-ситуаційна теорія (С. Мілз та ін.). Теорія «оточення, що робить короля». Марксистська теорія лідерства.

Особливості політичного лідерства залежно від характеру політичної системи, типу політичного режиму. Зміст і підстави. Класифікація М. Вебера: традиційний, харизматичний, раціонально-легальний типи лідерства.

Поняття і компоненти харизми лідера. Методи ідентифікації харизматичних лідерів. Спосіб легітимації влади. Основа політичного лідерства. Типологія М. Херманн і Є. Вятра. Типи лідерів реформаторів, революціонерів і консерваторів тощо.

Характерні риси лідера-популіста. Вольовий чинник типологізації політичного лідерства. Стиль політичного лідерства та основні фактори його формування. Ліберальне, демократичне і авторитарне лідерство. Лідери і стиль поведінки. Класичні відмінності в стилях керівництва і управління. Поділ лідерів за Р. Такером, Дж. Бернсом. Типологія за Г. Авціною та ін. Моделі лідерства, базовані на аналізі його факторів (М. Херманн, Г. Ділігенський).

Сутність вождизму в політиці. Культ особи як крайня, максимально завищена оцінка ролі політичного лідера в історії і як теорія та практика політичного лідерства. Співвідношення понять «авторитет» – «культ».

Соціальна роль та функції політичного лідера. Роль і вплив неформальних політичних лідерів. Концентрація активності лідерів на суспільно-політичних і соціально-економічних проблемах. Межі влади політичного лідера. Критерії оцінки популярності та ефективності діяльності політичного лідера. Багатоаспектність політичного іміджу лідера.

Об'єктивний, суб'єктивний і формуючий імідж. Особистісні й політичні складові іміджу. Раціональні та ірраціональні аспекти сприйняття політичних лідерів. Основні засоби формування іміджу політичних лідерів на політичній арені.

Функції, що виконують політичні лідери. Функції в умовах надзвичайної ситуації. Аналітична або функція постановки діагнозу. Функція розробки програми дій. Функція мобілізації країни на виконання прийнятої програми. Функції в умовах відносної стабільності суспільства: новаторська, комунікативна, організаторська, координаційна, інтегративна. Політичний лідер та інституційна система влади. Функції, що їх виконують державні службовці.

Політична еліта і лідерство в сучасній Україні. Конгломерат правлячої і неправлячої груп. Структура політичної еліти сучасної України. Специфічні еліти за М. Михальченком.

Джерела формування існуючої політичної еліти України та її проблеми. Формування української політичної еліти та проблеми демократії: динаміка розвитку і взаємодії. Основні групи правлячої верхівки.

Політичне лідерство в Україні та його особливості. Проблеми та механізм його формування. Рекрутування лідерів в умовах зміни політичних еліт. Особливості сприйняття політичних лідерів різними поколіннями українців.

Система цінностей і політичні настанови як основа вибору політичного лідерства в ході виборчих кампаній. Фактори впливу політичних лідерів на хід розвитку українського суспільства. Сучасні та перспективні типи політичного лідера.

Тема 10. Політична свідомість і політична культура

Політична свідомість: сутність, структура, типи. Когнітивний, емоційний та поведінковий елементи політичної свідомості. Теоретичний та емпіричний рівні політичної свідомості. Зумовленість політичної свідомості історичними, національними, соціально-економічними і культурними чинниками.

Типи політичної свідомості залежно від ідеалів і цінностей, характеру ставлення людини до держави. Авторитарна і демократична свідомість.

Політична культура як система поглядів, почуттів, цінностей та уявлень, що реалізуються в політичній діяльності та відносинах політичних суб'єктів. Етнонаціональна форма політичної культури. Її системний характер, включення народної (масової) і елітарної форм політичної культури.

Масова політична культура як психологія мас. Масова політична культура – участь громадян у політичному житті. Феномен масової політичної культури в умовах науково-технічного прогресу, модернізаційних процесів. Масова політична культура в політикумі України.

Елітарна форма політичної культури в історико-політичному аспекті. Змінність та однотипність цінностей елітарної культури в політичному житті (історична ретроспектива та сучасність). Особливості елітарної політичної культури в Україні.

Функції політичної культури. Пізнавальна функція. Ідентифікаційна функція. Орієнтаційна функція. Адаптаційно-виховна функція. Політична соціалізація. Регулятивно-нормативна функція. Інтегративна функція. Комунікативна функція. Забезпечення інтересів. Апологетична функція. Прогностична функція.

Запровадження терміна «політична культура» І. Гердером. Модерні концепції політичної культури. Психологічний підхід (Г. Алмонд, С. Верба та ін.). Комплексний підхід (Д. Мервік, Р. Такер, Л. Дітмер). Нормативне трактування політичної культури (Л. Пай, Д. Пол). Евристична концепція (С. Гантінгтон). Аксіологічне трактування політичної культури.

Проблема критеріїв типологізації політичної культури. «Чисті» типи політичної культури (Г. Алмонд, С. Верба). Патріархальна, підданська та активістська культури. Поєднання типів: патріархальний/підданський, підданський/активістський, патріархальний/активістський. Специфіка їх реалізації в рамках політичної системи. Варіанти типологій політичної культури. Підданська та громадянська політична культура. Цілісна, домінуюча, дихотомізована та фрагментарна політичні культури. Консервативний, реформістський та революційний типи. Ринковий та бюрократичний (етатистський) типи політичної культури. Ліберально-демократична і тоталітарно-авторитарна політичні культури. Політичні субкультури. Регіональні, соціально-економічні, етнолінгвістичні, релігійні, вікові субкультури.

Історичні обставини формування політичної культури в Україні. Бездержавність. Розчленування української етнічної території. Денаціоналізація провідної еліти України. Пострадянський, постколоніальний характер політичної культури сучасної України.

Проблеми подолання тоталітарно-авторитарної політичної культури.

Основні напрями формування політичної культури в Україні. Формування науково-теоретичного рівня політичної культури. Складання основних рис демократичної політичної психології громадян України.

Проблеми символів політичних цінностей, проектування перспектив суспільно-політичного майбуття української державності.

Тема 11. Політична ідеологія

Поняття «політична ідеологія». Ідеологія і політика як регулятори відносин між людьми. Структурні рівні ідеології (теоретико-концептуальний, програмно-політичний, актуалізований).

Типологія політичних ідеологій. Структурні елементи ідеології (політичні ідеї, теорії, цінності, ідеали, гасла, міфи, стереотипи). Місце політичної ідеології в структурі суспільної свідомості. Функції політичної ідеології.

Лібералізм: сутність, основні принципи. Витоки класичного лібералізму (вчення про суспільний договір та природні права людини). Еволюція лібералізму. Соціальний лібералізм. Сучасні теоретики лібералізму: М. Фрідман, Дж. Кейнс, Ф. Гаск, Ф. Фукуяма. Ф. Фукуяма про всесвітню ліберальну революцію в роботі «Кінець історії»). Ліберальний інтернаціонал.

Становлення і розвиток консерватизму як ідейно-політичної течії. Основні ідеї, принципи та цінності консервативної ідеології. Неоконсерватизм. Сучасні напрями консерватизму. Консерватизм в Україні (В. Липинський, С. Томашівський). Перспективи консерватизму в добу глобалізації. Консервативний інтернаціонал.

Становлення руху ненасильства. Ідеологи руху ненасильства (М. Ганді, М.Л. Кінг).

Ідеологія фемінізму. Витоки феміністичної ідеології. Основні теоретичні напрями сучасного фемінізму. Ліберальний фемінізм. Радикальний фемінізм. Чорний фемінізм. Держава і право в інтерпретації фемінізму.

Політична ідеологія в постіндустріальному суспільстві: зміна форм, перспективи розвитку. Деідеологізація суспільного життя.

Тема 12. Соціально-політичні процеси як форма суспільної діяльності

Політичний процес: зміст поняття. Політичні зміни. Різновиди політичної участі у сучасній політиці.

Політична модернізація: поняття та теорії. Проблема демократизації, її основні типи, шляхи та закономірності. Зв'язок демократизації з модернізацією.

Реформа, революція, переворот, трансформація: сенс понять, їх взаємовідношення. Поняття політичного конфлікту.

Причини виникнення та стадії розвитку політичних конфліктів. Типологія політичних конфліктів. Методи вирішення політичних конфліктів.

Тема 13. Основи етнополітики

Етнос і нація як суб'єкти політики. Національна свідомість, національна ідея, націоналізм.

Етнонаціональна політика. Етнополітичні конфлікти. Етнонаціональна політика та її особливості в Україні.

Стратегія етнонаціональної політики України. Етноси України в умовах глобалізаційних викликів. Роль етнополітичних процесів у вирішенні проблем безпеки в умовах глобалізації.

Міжнародний імідж України в контексті забезпечення захисту національних меншин. Міжнародна взаємодія і регіональний політичний процес: проблеми формування нового політичного порядку.

Роль національних меншин у формуванні державної політики. Нація та національна свідомість: тлумачення понять. Сучасні особливості вирішення етнополітичних конфліктів.

Основні напрямки державної етнонаціональної політики України. Специфічні причини і умови політизації етнічності на теренах СРСР. Вплив інформатизації на об'єднання національних меншин. Впливи глобалізації на етнополітичні процеси. Особливості інтеграційних та дезінтеграційних процесів. Етнополітичні тенденції розвитку українського суспільства.

Титульна нація: теоретико-концептуальна характеристика.

Компаративістський аналіз понять: «міжнародні конфлікти», «етнополітичні конфлікти», «конфлікти».

Перспективи розвитку етнополітики. Пріоритетні напрямки удосконалення системи захисту етнонаціональних меншин. Роль міжнародних організацій у захисті етнічних меншин. Стан та перспективи вдосконалення етнонаціональної політики. Шляхи та сценарії удосконалення етнополітичних

процесів. Потенційні загрози кримсько-татарським національним меншинам в Автономній Республіці Крим.

Концептуальні підходи у дослідженні нації. Перспективи підвищення національної свідомості. Стратегія етнонаціонального розвитку України.

Тема 14. Світовий політичний процес. Система міжнародних політичних відносин

Міжнародні відносини як цілісна система, місце в ній політичних відносин. Сутність міжнародних відносин: основні підходи (політичний реалізм і політичний ідеалізм). Міжнародні відносини як система (системний підхід).

Основні принципи міжнародних відносин: право і сила. Різні види міжнародних відносин: дипломатичні, військово-політичні, економічні, гуманітарні, ідеологічні, правові, екологічні та інші.

Рівні міжнародних відносин: глобальний, регіональний, субрегіональний, локальний.

Основні учасники міжнародних відносин: держава, ТНК, етнічні та соціальні групи, суспільно-політичні рухи, окремі особи.

Виникнення міжнародної політики. Міжнародна (світова) політика і світовий політичний процес: сутність понять.

Основні форми взаємодії на міжнародній арені: співпраця, суперництво і конфлікт.

Стратегічне партнерство як форма міжнародних політичних відносин. Основні суб'єкти міжнародної політики на початку ХХІ ст. Тенденції розвитку світової політики: еволюційні та революційні тенденції; впорядкованість та спонтанність світового розвитку; демократизація та забезпечення політичного плюралізму, гуманізація міжнародних відносин і людський вимір міжнародних відносин.

Поняття і сутність зовнішньої політики, її історична еволюція. Національний інтерес як основа формування зовнішньої політики держави.

Цілі та принципи зовнішньої політики. Базові форми зовнішньої політики: активна, пасивна, агресивна, консервативна.

Державні інститути, які беруть участь у формуванні та реалізації зовнішньої політики держави. Зовнішньополітична стратегія і тактика. Функції дипломатичних представництв держави.

Виникнення та еволюція міжнародного права. Сутність міжнародного права і роль у міжнародних відносинах. Поділ міжнародного права на публічне та приватне. Основні принципи і норми сучасного міжнародного публічного права. Статут ООН як базовий міжнародно-правовий міждержавний документ.

Міжнародні організації: сутність і типологія. Історія виникнення перших міжнародних організацій. Сутність і сучасна роль міжнародних організацій у міжнародних відносинах.

Базові типи міжнародних організацій (за критерієм членства): міждержавні, недержавні та змішані. Типологія міжнародних організацій за географічним охопленням: глобальні, регіональні і субрегіональні. Типологія

міжнародних організацій за компетенцією: універсальні та спеціальні. Типологія міжнародних організацій за характером повноважень: міжнаціональні і наднаціональні. Типологія міжнародних організацій за порядком вступу: відкриті та закриті.

Принципи функціонування і структура ООН як глобальної міжнародної політичної організації. Інші глобальні міжнародні організації: Світовий банк (СБ), Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світова організація торгівлі (СОТ) та інші.

Напрями діяльності регіональних організацій (на прикладі Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Ради Європи, НАТО) тощо.

Глобальні проблеми сучасної цивілізації та шляхи їх вирішення. Причини виникнення та сутність поняття «глобальні проблеми»: різні підходи. Глобальні проблеми як прояви кризи сучасної цивілізації. Різні підходи до типологізації глобальних проблем людства. Інтернаціональні світові проблеми. Глобальні проблеми взаємовідносин особи та суспільства. Глобальні проблеми взаємодії людини та природи. Політичні аспекти існування та вирішення глобальних проблем: виникнення політичної глобалістики як напряму політології.

Основні підходи до вирішення глобальних проблем: політичний реалізм та політичний ідеалізм. Обґрунтування ролі держав і міжнародних організацій у вирішенні глобальних проблем.

Проблема становлення «нового світового порядку» як моделі вирішення глобальних проблем людства.

Міжнародний тероризм: сутність, типологія та шляхи боротьби з його проявами. Історичні аспекти виникнення тероризму. Поняття та сутність міжнародного тероризму. Основні категорії: тероризм, терористичний акт, терорист, терористичне угруповання, терористична діяльність. Класифікація тероризму: державний та опозиційний; соціальний, націоналістичний, релігійний, бандитський; наземний, повітряний, морський, космічний та комп'ютерний. Лівий тероризм. Ультраправий тероризм. Націоналістичний тероризм. Ісламський тероризм. Основні засади боротьби з проявами міжнародного тероризму. Закон України «Про боротьбу з тероризмом».

Україна у системі міжнародних відносин та її місце в сучасному геополітичному просторі. Основні напрями та пріоритети зовнішньої політики України. Геополітичне розташування України. Формування концепції зовнішньополітичної діяльності України: постанова Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» (липень 1993 р.). Конституція України – правова основа зовнішньополітичного курсу держави.

Стратегічні та геополітичні національні інтереси України. Україна у двосторонніх відносинах (з США, Європейським Союзом, країнами Центральної Європи та іншими). Україна і ООН.

Європейський вибір України. Україна і НАТО: Хартія про особливе партнерство (липень 1997 р.). Україна у миротворчих операціях. Проблеми національної безпеки в зовнішній політиці України. Проблеми геополітики пов'язанні із повномасштабним вторгненням РФ на територію України.

4. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

4.1. Основна:

Підручники, посібники, наукові праці:

1. Кисляк Л. Н., Коваль І. В. Політологія: навчально-методичний посібник для студентів Івано-Франківського юридичного коледжу Національного університету «Одеська юридична академія». Івано-Франківськ, 2015. 106 с.
2. Кисляк Л. Н., Коваль І. В. Політологія: навчально-методичний посібник для студентів Прикарпатського юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія». Івано-Франківськ, 2016. 110 с.
3. Кисляк Л.Н. Соціально-політичні процеси: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: ІФЮІ НУ «ОЮА», 2022. 302 с.
4. Муляр В. І. Політологія: навч. посіб. Житомир. держ. технол. ун-т. 4-те вид., перероб. і допов. Житомир: ЖДТУ, 2014. 335 с.
5. Політологія: Підручн. для вищ. навч. закладів / За заг. ред. канд. філос. наук Ю. І. Кулагіна, д-ра іст. наук, проф. В. І. Полуріза. К.: Альтерпрес, 2002. 612 с.
6. Політологія: підручник / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2013. 416 с.
7. Політологія: підручник / Ю.М. Розенфельд, Л.М. Герасіна, Н.П. Осипова, М.І. Панов, О.М. Сахань, О.В. Ставицька. Харків: Право, 2001. URL: <http://radnuk.info/pidrychnuku/polit/271-rozenfeld.html>
8. Політологія: навчальний посібник для студентів усіх спеціальностей / за ред. Струкевич О.К, Конотопенко ОЛ., Лапшин с.А. Вінниця: НІЛан-ЛТД, 2016 Томахів В. Політологія: Навчальний посібник: вид. 3-е, доп. Тернопіль: ТНЕУ, 2018.
9. Томахів В. Політологія: Навчальний посібник: вид. 3-е, доп. Тернопіль: ТНЕУ, 2018.

4.2. Допоміжна:

1. Васютинський В. Інтеракційна психологія влади. К.: [б.в.], 2005. – 492 с.
2. Вергун О. М. Філософія влади в контексті сучасної культури: соціально-філософські парадигми суб'єкта влади. *Грані*. 2000. № 3. С. 58–61.
3. Висоцький О. Легітимаційна політика: поняття і сутність. Політичний менеджмент. 2006. № 3 (18). С. 3–20.
4. Воронов І. Громадянське суспільство і влада. *Людина і політика*. 2003. № 1. С. 31–41.
5. Заславська О.О. Особливості масової політичної свідомості громадян України: минуле й сучасність. *Політологічний вісник*. Зб-к наук. праць. К.: ІНТАС, 2007. Вип. 27. С. 143-154.
6. Коваленко А.А. Роль і значення виконавчої влади у функціонуванні сучасних політичних систем. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія Філософія. Політологія. Вип.

46. 2002. С. 30-34.
7. Мальський М. З., Мацях М. М. Теорія міжнародних відносин Львів: ЛНУ, 2002. 392 с.
8. Мангайм К. Ідеологія та утопія / Пер. з нім. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2008. 370 с.
9. Манжола П. Г. Взаємодія влади та громадян: практика легітимації інститутів влади у новітній історії України. *Стратегічні пріоритети*. № 1 (2). 2007. С. 58–64.
10. Новакова О. «Помаранчева революція» як криза легітимності владної еліти. *Політичний менеджмент*. 2005. № 4 (13). С. 29-37.
11. Новиков М.М. Інституціональні виміри бікамеральних систем (порівняльний аналіз): автореф. дис. політ. Наук: 23.00.02 / Харків. нац. ун-т. Х., 2007. 17 с.
12. Норгаард О. Економічні інституції та демократична реформа: порівняльний аналіз посткомуністичних країн. К.: Ніка-Центр, 2006. 424 с.
13. Рікер П. Ідеологія та утопія / Пер. з англ. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2005. 386 с.
14. Скочиляс Л. Політичний аналіз як сфера діяльності і як навчальна дисципліна. *Вісник Львівського університету: Сер: Філософ. Науки*. 2005. Вип. 8. С. 230-238.
15. Сухонос В. В. Президент України і формування постіндустріального суспільства шляхом трансформації українського історичного типу держави. *Держава і право: юрид. і політ наук: зб. наук. праць*. К., 2005. Вип. 30. С. 177-184.
16. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика і безпека України: Людина – Суспільство – Держава – Міжнародні структури. Рада національної безпеки і оборони України, Національний ін-т проблем міжнародної безпеки. К.: НІПМБ, 2004. 352 с.
17. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України: теорія і практика *Персонал*. 2007. № 11. URL: <http://personal.in.ua/article.php?ida=607>

4.3. Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Офіційний сайт Верховної Ради України: www.zakon.rada.gov.ua
2. Урядовий портал України: <http://www.kmu.gov.ua>
3. Сайт нормативно-правових документів Кабінету Міністрів України: www.kmu.gov.ua
4. Офіційний веб-портал судової влади: www.scourt.gov.ua
5. Офіційний сайт Міністерства Юстиції України: <http://minjust.gov.ua/>
6. Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України: <http://www.mvs.gov.ua>
7. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України: <http://www.gp.gov.ua>
8. Правознавець: Електронна бібліотека юридичної літератури: <http://pravoznavec.com.ua>
9. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, електронні фахові видання: <http://www.nbuv.gov.ua/>

- 10.Електронна онлайн бібліотека: <http://ualib.com.ua/>
- 11.Електронна бібліотека підручників: <http://info-library.com.ua/>
- 12.Підручники онлайн: <http://books.br.com.ua/>
- 13.Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника.
<http://www.library.lviv.ua/>
- 14.Національна історична бібліотека України: <http://www.dibu.kiev.ua/>
- 15.Національна парламентська бібліотека України. www.nplu.org/
16. Харківська державна наукова бібліотека України імені В. Короленка:
<http://korolenko.kharkov.com/>
- 17.Наукова бібліотека ім. В. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка: <http://lib-gw.univ.kiev.ua/>
18. Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка: <http://library.lnu.edu.ua/bibl/>
- 19.Книжкова палата України імені Івана Федорова: <http://www.ukrbook.net/>
20. www.rozum.org.ua.